

Sveriges dyraste friskvård?

Juristernas lättvindiga fakturering

GÖTEBORGS UNIVERSITET

JMG, Institutionen för medier och kommunikation

Lars Karlsson och Per-Anders Hultin

Examensarbete i journalistik 22,5 hp, höstterminen 2011

Handledare: Torsten Malmström

Innehåll

Hemsidestext.....	3
Lagens korrupta väktare.....	4
Bristande kontroll i rättssalar.....	9
Orimliga krav på juristerna?.....	11
Analys: Toppen på ett isberg?.....	13
Metodrapport.....	14
Inledning och syfte.....	14
Frågeställningar.....	14
Bakgrund.....	15
Tidigare publicerat i ämnet.....	15
Arbetets gång.....	16
Intervjudelarna.....	17
Skrivandet	19
Redigering.....	19
Metod.....	20
Urval.....	20
Operationalisering.....	21
Kodschema specifikationsgrad.....	22
Restidsberäkning.....	23
Snittuträkningar och totalkostnader.....	24
Källor.....	24
Skriftliga källor.....	24
Muntliga källor.....	24
Arbetsfördelning.....	25

Hemsidestext

Jurister i Göteborg promenerar och reser för flera miljoner av skattebetalarnas pengar varje år. Resor som de till viss del ska ha betalt för. Men enligt vår undersökning är över hälften överfakturering och väntetid. Ett fusk som möjliggörs av ett kontrollsystem som brister, jurister som skriver slarviga fakturor och en kultur där tidsangivelserna har blivit mallade schabloner.

Läs om advokaten som promenerar fem gånger långsammare än normalt, advokaten som kör bil långsammare än en normal promenad och ett godtyckligt kontrollsystem av fakturor som dessutom ofta har svårt att leva upp till reglerna som omfattar dem.

Per-Anders Hultin
Lars Karlsson

Lagens korrupta väktare

I en rättsprocess ses rätten till försvarare eller målsägandebitråde som en förutsättning för en så rättvis process som möjligt. Men hur laglydiga är de själva egentligen? Vi kan berätta om en advokat som fakturerar restid som nästan är fem gånger längre än i verkligheten och en jurist som uppmuntrar sina medarbetare att konsekvent överdriva.

– Då får jag be advokaterna lämna in sina kostnadsräkningar.

När ordföranden i tingsrättsnämnden yttrar dessa ord är det som ett startskott för offentliga försvarare och eventuella målsägandebiträden att börja räkna. De tittar på klockan, knappar på sin miniräknare och skriver. En del kanske till och med ler förnöjt medan de utför denna handlingskedja innan de lämnar in sina räkningar till tingsrätten.

Den 29 oktober 2011 är det advokat Alfhild Mark-Andersch som lämnar in sin kostnadsräkning till tingsrätten. Totalt har hon fakturerat ersättning för 13 och en halv timmes arbete och får därför 15 741 kronor. Utöver det får hon även 892 kronor för resan till och från tingsrätten i samband med förhandlingen. Översatt till tid innebär det att det tagit Alfhild Mark-Andersch 25 minuter att resa till förhandlingen från sitt kontor. Hon får den ersättning hon begär trots att den resan som enligt räkningen tar 25 minuter i själva verket bara tar sex minuter. Hennes kontor ligger på Stampgatan 14. Nästan mitt emot tingsrätten i Göteborg.

– Jag försöker alltid göra det så korrekt som möjligt. Jag är väldigt noggrann med det, säger hon.

Rätten till offentlig försvarare eller målsägandebitråde ses av många som en nödvändighet i ett rättssamhälle. När någon begår ett brott eller blir utsatt för brott och det leder till en rättsprocess är det dessa jurister som ger förutsättningar för en så rättvis process som möjligt. Med sin juridiska kunskap för att säkerställa att ingen förlorar någonting på ren okunskap.

På så sätt är offentliga försvarare och målsägandebiträden lika mycket lagens väktare som den dömande makten, men följer de lagen själva? Efter att ha granskat ett stort antal kostnadsräkningar visar det sig att en stor del av Göteborgs brottmålsadvokater kan ha fakturerat överdrivna restider.

Alfhild Mark-Andersch fakturerade 25 minuter för en sträcka som tar sex minuter att gå. När vi ringer henne för att få en förklaring kommer hon inte ihåg just den räkningen, men hon har ändå förklaringar till hur det kan ha gått till.

– Det kan bero på att man kan få vänta en timme ibland på häktet och det räknar vi ju in, säger hon.

Men i räkningen står det att du gått från advokatkontoret till tingsrätten, tur och retur, på 50 minuter. Vad är det som gör att den resan kan ta 50 minuter fram och tillbaka?

– Det kan vara det att man måste plocka fram akten, plocka ihop papper, se till att man har alla papper med sig, ta på sig kläder, ta hissen ner. Just det brukar ta ungefär fem minuter, men det kan också bero på att klienten kommer tidigt och man får gå sakta ner till tingsrätten för det.

I sak har Alfhild Mark-Andersch rätt. Som offentlig försvarare eller målsägandebitråde har man rätt att ta ut ersättning för hela resan. I det ingår även att förbereda sig för den, som att plocka ihop sina

papper och liknande, men om man ska ta Alfild Mark-Andersch på hennes egna ord, att det tar ungefär fem minuter att göra det, skulle hon behöva gå i 1,2 kilometer i timmen till tingsrätten för att det ska stämma överens med räkningen. Det är ungefär en femtedel av normalt gångtempo.

Vi gick samma sträcka på sex minuter.

– Då har ni gått snabbt, säger Alfild Mark-Andersch

Det stämmer även att hon har träffat sin klient både före och efter huvudförhandlingen, men det är redan fakturerat som en åtgärd hon har gjort i målet. Om träffarna med klienten räknas in i restiden så har Alfild Mark-Andersch alltså dubbelfakturerat den tiden.

En annan förklaring till den långa restiden är att även väntetiden är inräknad i den. Det är vanligt att förhandlingar i tingsrätten blir försenade och parterna blir tvungna att vänta, men när vi ringer till tingsrätten och frågar om just den här förhandlingen meddelar de att den har börjat på utsatt tid.

Lars-Göran Bratt är åklagare i Göteborg med många års erfarenhet inom branschen. När han får höra om Alfild Mark-Andersch 50 minuter långa promenad till och från tingsrätten blir han upprörd.

– Det är självklart inte rimligt. Den sträcka du och jag kan gå på fem minuter kan säkerligen en ålderstigen advokat gå på tio minuter, säger Lars-Göran Bratt, åklagare i Göteborg.

I sin roll som åklagare är Lars-Göran Bratt en av de främsta källorna till information när Justitiekanslern, som har i uppdrag att granska alla kostnadsräkningar över 100 000 kronor, granskar enskilda fall. Åklagarna är en av de få aktörer i en rättsprocess som är med under hela rättsprocessen. Om någon vet hur mycket tid som läggs ner på ett brottmål är det åklagaren.

När försvarsadvokaterna och målsägandebiträderna har knappt färdigt på sina miniräknare går de en och en fram till nämnden och lämnar dem. De flesta går rakt till nämndens ordförande och lämnar sin räkning direkt samtidigt som de nickar kort och ler som att tacka på förhand. Andra tar inte hela vägen runt de långsmala borden utan ger istället sin kostnadsräkning till närmaste nämndeman. Nämndemannen skickar sedan vidare räkningen till ordföranden. Inte för att det är någon regel på att det är just ordföranden som ska ha den. Alla tre nämndemän och ordföranden beslutar om räkningarna tillsammans. Ingen har mer beslutsmakt än någon annan. Ändå är det givet att det är just ordföranden som ska ha den. Att ens titta på räkningen lite för länge innan man skickar den vidare skulle anses bryta mot en oskriven lag.

Ordföranden tar i sin tur emot räkningarna en och en och bläddrar i dem samtidigt som den tar till orda.

– Då har advokat Andersson begärt ersättning med sammanlagt 21 573 kronor, advokat Jonsson med 18 219 kronor...

En och en läser ordföranden upp vad var och en av de inblandade advokaterna har räknat ut på kostnadsräkningarna. Under tiden sitter alla andra i salen tysta. Advokaterna säger ingenting. Åklagaren säger ingenting. Målsäganden säger ingenting. Inte heller åhörarna säger någonting även om någon enstaka kanske tittar på klockan och konstaterar förvånat att förhandlingen pågått i fyra timmar och tio minuter.

Den som säger minst är den tilltalade. Den som har flera tusen i skulder, men ingen annan inkomst än socialbidrag. Den som snart kommer dömas att betala 50 dagsböter och avtjäna tre månaders samhällstjänst.

Hur mycket försvarare och målsägandebiträden får begära i ersättning bestäms av regeringen i en föreskrift och ersättningsprincipen är helt tidsbaserad. Det finns en taxetabell som används i mål där huvudförhandlingen är kortare än 3 timmar och 45 minuter. För förhandlingar som är längre finns fastlagda timtaxor att förhålla sig till. En advokat kan alltså inte begära en högre timersättning än vad regeringen har beslutat om, men hur många timmar de lägger ner avgör hur hög ersättning de kan begära.

Om man vill lura systemet, utan att bli upptäckt, så är det bästa sättet att skriva att man lagt ner mer tid än man faktiskt gjort. I de flesta fall där räkningen verkar lite hög sänker helt enkelt rätten den begärda ersättningsnivån till en som de anser mer rimlig. Är det uppenbart fusk riskerar man att bli åtalad för bedrägeri och eventuellt bli utesluten ur Advokatsamfundet om man är med där.

Ett av de senaste årens mest uppmärksammade fall av oärliga kostnadsräkningar var när Kerstin Koorti blev åtalad för försök till bedrägeri på grund av en kostnadsräkning. Historien rullade igång 2001 när Koorti var försvarare i en mordrättegång. I kostnadsräkningen hade hon begärt ersättning för 246 timmar istället för de 123 timmar hon faktiskt arbetat med fallet. Koortis förklaring var att hon hade haft kort tid på sig att sätta sig in i fallet och ville därför att det skulle räknas som helgarbete, men istället för att fakturera med helgtaxan, som är dubbelt så hög, fakturerade hon dubbelt så många timmar på den vanliga timersättningen.

Historien resulterade i att Kerstin Koorti fälldes av tingsrätten, men friades sedan av hovrätten. Advokatsamfundet behandlade frågan om hon skulle uteslutas ur samfundet 2003. Hon uteslöts inte.

Alfhild Mark-Andersch är alltså inte ensam om att överdriva tiden hon lägger ner på en åtgärd i ett mål i historien. Hon är inte heller den enda som är verksam i Göteborgs tingsrätt just nu som gör det. Vår granskning visar på ett stort antal fall där en försvarare eller målsägandebiträde kan misstänkas ha överdrivit restiden till och från tingsrätten. Enligt vår granskning har ungefär 64 procent angett en längre restid än vad vi uppmätt. Några mer uppenbara än andra.

En annan ofta förordnad Göteborgsadvokat har till exempel angett att den kört bil till och från tingsrätten på en timme i ett flertal kostnadsräkningar. Alltså motsvarande en halvtimmes enkel bilresa, men när vi går till fots mellan advokatens kontor och tingsrätten tar det endast 20 minuter att komma fram.

Under förra året reste och väntade Göteborgs brottmålsadvokater för 13 miljoner kronor. Enligt vår granskning kan upp emot 40 procent av det vara ren överfakturering av restider, men enligt Lars-Göran Bratt är det ytterst ovanligt att tingsrätten anmärker på restiderna.

– En enda gång har jag varit med om att rätten har ifrågasatt någon restid, säger han. Då råkade man veta att advokaten hade kontor fem minuters gångväg från tingsrätten, men om de inte vet var advokatens kontor ligger och en advokat begär en halvtimme för resväg så godkänner de nog det. De utgår ifrån att advokaten talar sanning.

Men restider är inte det enda som finns i en kostnadsräkning. Restider är relativt enkelt att kontrollera, men merparten av en kostnadsräkning består av arbetsredogörelse som advokaterna måste skriva för att få ersättning. Även där måste tidsåtgången anges, men det är betydligt svårare att bedöma om advokaterna är ärliga när de anger tiden om man inte följer efter dem med ett stoppur.

En som har haft bättre insyn i det dagliga arbetet på ett advokatkontor är juriststudenten Alex. Hen gjorde praktik hos en jurist i Göteborg. En jurist som gav instruktioner om att systematiskt och medvetet sätta upp mer tid än vad åtgärderna faktiskt tog.

– Han ville bara tjäna pengar. Om ett samtal tog 30 sekunder så skulle vi debitera för tio minuter.

Juristen som Alex gjorde praktik hos är inte en av de mest anlitade i Göteborgs tingsrätt, men en detalj i Alex berättelse återfinns i en stor andel av alla kostnadsräkningar vi granskat.

– Oavsett hur lång tid det faktiskt tog skulle man skriva att det tog 45 minuter att ta sig till och från tingsrätten.

Av de kostnadsräkningar som vi granskat är det två tidsangivelser som ofta återkommer – att resan till och från tingsrätten har tagit antingen 45 minuter eller en timme – oavsett om kontoret låg endast några hundra meter, eller flera kilometer, från tingsrätten.

När Alex frågar juristen om varför hen alltid skulle fakturera 45 minuter, istället för den verkliga restiden, svarar han svepande.

– Han hävdade att det var standard inom branschen, säger Alex.

Efter ungefär tio minuters väntan utanför rättssalen meddelar en röst i högtalarna att domen nu ska avkunnas samtidigt som dörren in till förhandlingsalen låses upp. Alla återsamlas i rättssalen för att få höra vad tingsrättsnämnden har kommit fram till.

– Då har nämnden haft enskild överläggning och kommit fram till ett beslut. Svensson döms för försök till misshandel och påföljden bestäms till 3 månaders samhällstjänst och 50 dagsböter á 50 kronor styck. Advokaterna Andersson, Jonsson, Nilsson och Johansson tilldöms den ersättning som begärs. Den kostnaden ska stanna på staten.

Lars Karlsson
Per-Anders Hultin

Fotnot 1: Alex heter i själva verket någonting annat.

Fotnot 2: Skildringen av tingsrättsförhandlingen är fiktiv, men baserad på verkliga händelser.

Faktaruta: Så gjordes granskningen

Sammanlagt har 162 kostnadsräkningar som lämnats in under oktober månad till Göteborgs tingsrätt granskats.

De resor som försvararna och målsägandebiträderna har angett i sina räkningar har sedan jämförts med den restid som Google räknar ut genom tjänsten Google Maps, som sedan har använts som referens. Genom skillnaderna har sedan ett snitt räknats ut på hur stor avvikelser mellan en enskild räkning och tiden Google räknar ut.

Om det inte framgår tydligt hur advokaten har transporterat sig har det färd sätt som är mest fördelaktigt för advokaten använts som referens. Om till exempel en resa mellan advokatens kontor och tingsrätten uppges vara en timme i räkningen, men inget färd sätt uppges så används gångtid som referens i den mån det är rimligt med tanke på sträckan. Att gå mellan tingsrätten och Brunnsparken är till exempel fullt rimligt, men att gå mellan Brunnsparken och häktet i Mölndal är inte rimligt. I det senare fallet har den uträknade restiden med kollektivtrafik använts som referens. I enskilda fall, där det varit nödvändigt för undersökningens trovärdighet, har vi personligen gått samma sträcka som anges i räkningen och mätt restid och sträcka med hjälp av GPS. I de fallen har vi även försökt gå så långsamt som möjligt för att säkerställa att vi inte överdriver några uträkningar till nackdel för advokaten.

Faktaruta: Så mycket fakturerar de i timmen

För rättsfall där huvudförhandlingen överstiger 3 timmar och 45 minuter får offentliga försvarare och målsägandebiträden så här mycket i ersättning per timme.

Vardagar:

1 166 kr/h för arbetsåtgärder.

1070 kr/h för tidspillen (res- och väntetid)

Under helger dubblas timersättningen. Utöver det får de även ersättning för utlägg mot uppvisande av kvitto.

Faktaruta: Rättsbyråkratiska för nybörjare

Nämnd – Den dömande instansen i tingsrätten. Består av en ordförande och tre nämndemän.

Nämndens ordförande – Den enda i tingsrättens nämnd, med dömande makt, som är juridiskt utbildad. Även kallat rådmän.

Nämndemän – Även kallade lekmän. Nämndemännen är personer som inte är juridiskt utbildade, men som har dömande makt tillsammans med rådmannen. Nämndemännen nomineras av politiska partier, men väljs av kommunfullmäktige.

Offentlig försvarare – utses eller väljs av den tilltalade att försvara den i en rättsprocess om den tilltalade begär det.

Målsägandebiträde – utses att föra talan för den som utsatts för brott, även kallad målsägande. För endast talan om målsäganden vill ha enskilt anspråk som inte staten kan föra talan för, till exempel skadeståndskrav. Målsäganden kan även själv välja vem som ska föra talan själv.

Åklagare – För statens talan i brottmål. Leder även förundersökningen och beslutar om åtal ska väckas. Om åtal väcks innebär det att det blir domstolsförhandling mot den anklagade.

Kostnadsräkning – Motsvarar fakturor för offentliga försvarares och målsägandebiträdens arbete.

Lämnas in till tingsrätten där beslut om ersättning ingår i domen.

Bristande kontroll i rättssalar

Förra året lämnade svenska brottmålsadvokater in fakturor för 1,3 miljarder kronor till landets domstolar. Men kontrollen av dem är bristfällig.

– Vi tar oftast räkningarna för givna, att de är korrekta, säger Håkan Killius, nämndeman i Göteborgs tingsrätt.

Kontrollen av fakturorna, så kallade kostnadsräkningar, görs i slutet av varje domstolsförhandling. Det är rättens ordförande och nämndemän som ska kontrollera att det som uppges är skäligt.

– Granskning är inte ens ordet i en tingsrätt eller hovrätt. Där hör vi ordet taxa och sen hör vi inte mycket mer. Jag tycker uttryckligen att vi sitter på läktaren, säger Håkan Killius, nämndeman i Göteborgs tingsrätt med mer än 20 års erfarenhet.

Vid kontrollen i rättssalen har rätten möjlighet att pruta ner advokaternas fakturor. Något som sker väldigt sällan. Enligt Håkan Killius endast två gånger på 100. Efter det görs inga kontroller av fakturor som understiger 100 000 kronor. De som överstiger summan ska skickas till Justitiekanslern för granskning.

Håkan Killius har som många nämndemän uppdrag för kommunen i andra ärenden. En erfarenhet som gett honom perspektiv.

– Om man tittar på andra ekonomiska situationer, i styrelser och nämnder i en kommun, så är vi ju mycket mera på hugget om jag säger så. Vi är tvingade att granska allting för att det är så ont om pengar, säger han.

Den som tar emot kostnadsräkningen är ordföranden i nämnden. Till sin hjälp i bedömningen av kostnadsräkningarna har hen tre nämndemän och åklagaren i målet. Åklagaren är dock en resurs som sällan används. Enligt Lars-Göran Bratt, åklagare i Göteborgs tingsrätt, blir åklagarna tillfrågade en gång av tio.

– Och det är ännu mer sällan vi verkligen tycker något – officiellt, säger han.

Anledningen till att han är "åsiktslös" är att han inte vill stöta sig med advokaterna i onödan. Något Håkan Killius även tror kan gälla för rättens ordförande.

– Vad finns det för incitament för en rådman att göra sig ovän med en advokat? Det finns ingen anledning att skära ner på en räkning för att det skulle vara brist på pengar i tingsrätten, säger han.

Andra nämndemän och åklagare vi har pratat med bekräftar bilden som Håkan Killius och Lars-Göran Bratt ger. Ingen tror till fullo på att kontrollen fungerar.

Henrik Winman, chefsrådman vid Göteborgs tingsrätt, anser att kontrollsystemet har brister, men inte så stora som kritiker pekar på. Han hävdar att det är viktigt att ständigt utveckla systemet, men något konkret exempel på hur det kan förbättras har han inte.

– En förbättring tycker jag ligger i att advokaterna nu ska skriva otroligt omsorgsfulla arbetsredogörelser, säger han.

Per-Anders Hultin
Lars Karlsson

Faktaruta, så här går det till:

Vid slutet av varje förhandling lämnar målsägarbiträden och offentliga försvarare in sina fakturor, så kallade kostnadsräkningar. Dessa granskas av nämnden bestående av ordförande och nämndemän som gör en bedömning och bestämmer om fakturan är riktig. Därefter förs de in i systemet av en notarie och sedan betalas pengarna ut av ekonomiavdelningen.

Orimliga krav på juristerna?

Brottsmålsadvokaters fakturor har ofta brister. Vår undersökning visar att nästan hälften har svårt att leva upp till reglerna. Men är kraven egentligen rimliga?

Kraven på offentliga försvarare och målsägarbiträdens fakturor, så kallade kostnadsräkningar, är hårda. Göteborgs tingsrätts chefsrådman Henrik Winman hävdar att "advokaterna är skyldiga att skriva en så utförlig arbetsredogörelse så man kan se vad de använt varje minut till." Enligt vår granskning av 121 kostnadsräkningar är det få som lever upp till hans hårda krav. Endast 17 procent av de granskade fakturorna redogör så tydligt att det går att läsa ut vad advokaten har gjort i målet minut för minut.

Hur fakturorna ska vara utformade regleras av rättshjälpsförordningen. Där kan man läsa att en faktura ska vara "så utförlig att ersättningsanspråkets skälighet kan bedömas" och att det ska finnas "uppgift om tidsåtgång för varje ej rutinmässig åtgärd."

– Det finns ingen bestämmelse för vad en rutinmässig åtgärd är. Det är en bedömningsfråga. Är åtgärden under 20 minuter så kanske man inte behöver skriva den, säger Lena Egelin, rådman vid Södertörns tingsrätt.

Enligt både Lena Egelin och Henrik Winman är advokater rätt bra på att specificera i sina kostnadsräkningar.

– Dom får inte betalt om dom inte lämnar in en arbetsredogörelse, säger Henrik Winman.

Men vår granskning visar att tre procent av kostnadsräkningarna helt saknar redovisning. Ytterligare 40 procent av kostnadsräkningarna nämner vad som är gjort i målet men redovisar endast en totaltid för samtliga åtgärder.

Kostnadsräkningarna lämnas in till rättens ordförande i slutet på varje förhandling. Ordföranden och nämndemännen är de som ska bedöma om räkningen stämmer. De har då chansen att fråga advokaten om kostnadsräkningen.

– Det tycker jag att jag gör ofta, säger Henrik Winman.

Advokat Ralph Ekmans kostnadsräkningar redovisar ofta åtgärderna utan enskilda tider med en enda totalsumma. Något han tycker lever upp till reglerna. När vi berättar om Henrik Winmans uppfattning om kraven blir han upprörd.

– Det är inte rimligt. Det är otroligt svårt att ha sån koll på tiden, säger han.

Anledningen till att kraven är så hårda är enligt honom för att staten är för snål. Han menar att ett rättssamhälle måste få kosta. De hårda kraven på kostnadsräkningarnas utformning infördes 2005. Innan dess hävdar Ralph Ekman att det fungerade bra.

– Kraven är absolut för hårda. Det är ett bekymmer, staten har tänkt fel när den skrev rättshjälpsförordningen.

Per-Anders Hultin

Lars Karlsson

Faktaruta, så gjordes granskningen:

Vi granskade samtliga kostnadsräkningar från mål avslutade i oktober 2011 i Göteborgs tingsrätt där Göteborgs 38 mest aktiva advokater var delaktiga. Kostnadsräkningarnas redovisning värderades utifrån fem olika grader av specifikation.

1. 3 % - Inga uppgifter förutom summa
2. 40 % - Samtliga av de uppgivna arbetsinsatserna är redovisade med endast en totalsumma.
3. 28 % - Arbetsinsatserna redovisas med tid i mindre grupper.
4. 12 % - I huvudsak redovisas enskilda arbetsinsatser med tid, men ett fåtal redovisas i grupp.
5. 17 % - Samtliga arbetsinsatser redovisas enskilt med unika tidsangivelser.

Analys: Toppen på ett isberg?

Offentliga försvarare och målsägandebiträden spelar en avgörande roll i en rättsstat. Försvararen ska säkerställa att den åtalade har en chans att försvara sig även om den inte kan någonting om en juridisk rättsprocess eller vet vilka begrepp som är viktiga. Målsägandebiträden spelar samma roll, fast företräder i stället den som blivit utsatt för brott i dess talan i skadeståndskrav. Försvarare och målsägandebiträden ska alltså säkerställa att ingen av parterna får någon fördel eller nackdel av juridisk okunskap. Allt för att rättsprocessen ska få ett så rättvist utfall som möjligt.

Som en vital del för att upprätthålla lagen i Sverige förväntar gemene man sig att även dessa är laglydiga människor. Kanske är det just därför kontrollen av advokaternas kostnadsräkningar lämnar en hel del att begära. Kanske är det just därför kontrollen överläts helt till tingsrättens rådmän, som har tillräckligt mycket att göra ändå, och nämndemännen, som knappt får se skymten av räkningarna över huvud taget. Kanske är det just därför advokaterna kan komma undan med saltade fakturor?

I vår granskning kan vi visa att kontrollsystemet helt enkelt inte räcker till. Vi hittar misstänkta fall av saltade fakturor i mer än hälften av alla kostnadsräkningar, och då har vi inte ens försökt undersöka om något annat än resorna är saltade. Vem vet hur många miljoner staten kan ha lagt ner på luft. Kanske det till och med är miljarder. Pengar som mycket väl hade kunnat användas för att anställa fler inom vården eller skolan istället.

Viss förståelse kan man ha för problemen med kontrollen. Den här granskningen är inte vattentät. Efter 15 veckors granskning kan vi inte ens då med 100 procents säkerhet säga att så och så många medvetet och med uppsåt har saltat sina räkningar, annat än i enskilda fall där det varit allt för uppenbart. Vad kan man egentligen begära att en rådmän och tre nämndemän ska kunna göra med en kostnadsräkning där den enda tiden som anges är den totala tiden det tagit att utföra en fyra sidor lång lista på åtgärder. Kan man ens i teorin bedöma om det verkligen tagit tre timmar att gå igenom en förundersökning inför en förhandling?

Men det slutar inte där. Under vår granskning har vi pratat med rådmän, nämndemän, advokater, åklagare och en mängd andra insatta personer. Bilden som träder fram är att situationen kan vara allvarligare än bara saltade räkningar. Många vittnar om en kultur där rådmän och jurister inte vill stöta sig med varandra. Vad har en rådmän för incitament att göra sig ovän med en advokat egentligen? Är det verkligen värt att pruta ner en faktura och riskera att advokaten i fråga inte vill ta fler uppdrag i statens tjänst för att den tycker den inte får tillräckligt betalt för sitt arbete? Efter ett antal timmars intervjuer verkar svaret vara att det inte finns något incitament alls.

En av nämndemännen vi pratat med föreslog att kostnadsräkningarna bör granskas i en helt egen instans. Rådmännens arbetsbörda är helt enkelt för stor för att de ska prioritera kontrollen. Statens kostnader för offentliga försvarare och målsäganden kostar åtskilliga miljoner varje år. Så ska det kanske vara. I en rättsstat måste det tillåtas få kosta vad det kosta vill, men det innebär inte att det ska kosta så mycket som möjligt.

Lars Karlsson
Per-Anders Hultin

Metodrapport

Inledning och syfte

Vi har valt att granska brottsmålsadvokaters och juristers kostnadsräkningar, vilket är motsvarigheten till fakturor inom rättsväsendet, i Göteborgs tingsrätt. En av anledningarna till det är att det inte har gjorts någon omfattande journalistisk granskning av det innan. Tidigare har några få enskilda fall lyfts fram där det funnits uppenbara skäl att misstänka oegentligheter i samband med faktureringen. Då har även tingsrätten oftast prutat räkningen, vilket kan vara en av förklaringarna till varför det handlar om just enskilda fall. Syftet med vår undersökning är att fylla den journalistiska kunskapslucka som finns om hur advokater fakturerar rättsväsendet.

Kostnader för rättshjälp är en av de största kostnaderna inom det svenska rättsväsendet. Förra året la staten drygt 1,3 miljarder kronor bara på offentliga försvarare och målsägandebiträden. Trots de stora summorna är kontrollen av de kostnadsräkningar som advokater och jurister lämnar in till tingsrätten näst intill obefintlig. Något vi var medvetna om för att Lars tidigare har jobbat som nämndeman och de facto varit en del av kontrollsystemet. När vi inleder arbetet är Lars fortfarande nämndeman. Eftersom det skulle kunna ses som ett problem för granskningen beslutade vi i samråd med handledare att Lars ska ta uppehåll från uppdraget under tiden granskningen pågick. Under granskningen har dock Lars sagt upp sig från uppdraget som nämndeman i Göteborgs tingsrätt. Uppsägningen har dock ingenting att göra med granskningen i sig, utan beror på andra omständigheter.

Det finns visserligen ett kontrollsystem i form av Justitiekanslern, som ska granska alla kostnadsräkningar över 100 000 kronor, men det utgör en väldigt liten andel av det totala antalet räkningar som kommer in. I de fall då kostnadsräkningen inte överstiger 100 000 kronor tillämpas ett slags prutningssystem av rättsväsendet. I praktiken fungerar det så att rätten kan pruta ner räkningen på eget bevåg om den anser att räkningen är orimligt hög, men det bygger inte på någon som helst kunskapsgrund från de dömandes sida utan snarare på en känsla i kombination med en jämförelse med de andra kostnadsräkningar som lämnats in i samma förhandling, om det över huvud taget finns någon sådan.

Granskningen av kostnadsräkningar är även intressant då det i de allra flesta fall, framförallt i brottmål där de tilltalade oftast tillhör de lägre socioekonomiska skikten, läggs kostnaden för rättshjälp (offentlig försvarare och målsägandebiträde) på staten. Med andra ord finns det ett enormt allmänintresse i och med att advokaterna oftast betalas med skattemedel.

Frågeställningar

1. Förekommer det att brottsmålsadvokater eller jurister anger att de lagt ner mer tid än de faktiskt har när de fakturerar?
2. Om det förekommer, hur vanligt är det?
3. Om det förekommer, finns det en systematik i hur advokater/jurister överfakturerar?
4. Hur mycket kostar fusket samhället?

Bakgrund

Sen millennieskiftet har advokater och deras kostnadsräkningar figurerat i media, men det har i samtliga fall handlat om enskilda fall där det klagats på en advokats kostnadsräkning. Ett exempel hittar vi från november 2003 då den kända brottmålsadvokaten Kerstin Koorti åtalas för bedrägeri på grund av en kostnadsräkning[1]. Kerstin Koorti dömdes av tingsrätten för bedrägeri, men friades av hovrätten. I samband med åtalet prövade även advokatsamfundet om Koorti skulle uteslutas från samfundet i och med det påstådda bedrägeriet. Samfundet kom fram till att inte utesluta Koorti med röstsiffrorna sex mot fem.

Tidigare publicerat i ämnet

- Arvodkaterna. Bok av Lars Ohlson. Boken tar upp advokater som har betett sig tvivelaktigt. Illojalitet gentemot klienter, tvivelaktiga sjukskrivningar och annat fuffens beskrivs i den. Utgiven november 2011.
- Expressen, 2006-06-30. Silbersky kritiserar för att ha begärt för mycket i rättegången mot Niklas "Hagamannen" Lindgren. Journalist Ida Thellenberg.
- DN 2003-11-25, Kerstin Koortis var anklagad för grovt bedrägeri. Fälld i tingsrätten. Blev friad i hovrätten. Klarade sig med nöd och näppe från en uteslutning ur Advokatsamfundet (fem av elva var för en uteslutning.) Journalist Peter Sandberg
- Aftonbladet, 2003-05-09 – 2004-01-31. "Han fick ut 14,8 miljoner på tre år" inledde en artikelserie där advokaters fusk kartlades. Men de gick inte särskilt djupt.
- TTELA, 2011-10-12. En advokat i Vänersborg begärde orimligt mycket betalt enligt Kronofogden.
- Ystad Allehanda, 2011-03-29. En kvarts miljon i advokatkostnader. Om rättegången mot gryningspyromanen. En redovisning om hur det går till och vad advokaten ska ha ersättning för.
- Västerbottens Folkblad, 2009-07-02. Advokat Olof Rehman är ledsen över sin prutade kostnadsräkning.
- GT, 2009-06-08. Thomas Wilton fick 2,4 miljoner i ersättning. Men är inte nöjd och hävdar att ersättningsnivåerna är alldeles för låga.
- Norrbottens-Kuriren, 2008-09-24. Advokat Curt Sandström blev tvungen att betala rättegångskostnader för att han inte infann sig vid en förhandling. Sen lämnade han inte in kostnadsräkningen så hela hans ersättning uteblev. Överklagade till HD.

Arbetets gång

Materialinsamling & kodning – Ännu en dag på tingsrätten

För att testa vår tes och lära oss mer om hur kostnadsräkningar är utformade begärde vi ut ett urval av brottsmålsakter från Göteborgs tingsrätt från förhandlingar över två timmar. Dessa granskade vi och prövade mot reglerna som gäller för dem. Vid denna första relativt ytliga kontroll kunde vi ana vissa mönster. En resa tog ofta 45 minuter eller en timme och graden av specifikation skiljer sig markant, men det verkade som att de dåligt specificerade fakturorna var i dominans. Insikter och misstankar som fick oss att hålla fast vid ämnet.

Efter vår inledande kontroll av kostnadsräkningarna behövde vi utforma ett urval av advokater eller förhandlingar vi ville granska. Vi begärde ut en lista på samtliga advokater som ställer upp som offentlig försvarare i Göteborgs tingsrätt. Vi gjorde sedan sökningar på samtliga advokater i allmänhetens datorer på Tingsrätten. Sökningarna gav oss en lista där vi kunde se vilka som hade varit delaktiga i flest mål under de senaste fem åren. Utav de 192 namnen på listan hade 38 deltagit i fler än 200 mål. Det var dessa 38 som blev grunden i vårt urval. I efterhand har vi insett att vi kanske skulle begärt ut en lista på de advokater som ställer upp som målsägandebiträden också. Insikten kom dock efter att vi börjat med analysen av vårt urval. Men sökningen på de offentliga försvararna visade att endast 17 av advokaterna aldrig varit målsägandebiträde. Så vi får troligtvis med ett brett urval ändå. Listan för de som ställer upp som målsägandebiträden är något längre än den med offentliga försvarare. Något som enligt en sekreterare på tingsrätten beror på att där även finns jurister som inte är advokater, alltså inte invalda i advokatsamfundet. Advokater har dock mer att riskera än jurister som inte är invalda i Advokatsamfundet och därmed inte kan bli uteslutna känns därför mer relevanta att granska.

Vi valde att begära ut akterna från samtliga förhandlingar som dessa 38 advokater deltagit i under oktober månad. Vi valde oktober dels för att det blir en aktuell granskning men även för att oktober månad är en månad med relativt mycket aktivitet i Tingsrätten. De 38 advokaterna hade deltagit i 100 förhandlingar som avslutades i oktober.

Att begära ut akterna låter som ett enkelt jobb, men det var tyngre än vi trodde. Till en början begärde vi ut akter i sjok om ungefär 20 från de olika avdelningarna på Tingsrätten. Anledning till det var dels att en receptionist informerade oss att det nu fanns möjlighet att ta betalt för nedlagt arbete av tingsrätten. Men även för att det skulle vara hanterbart för oss. Vissa avdelningar kunde lämna ut i princip direkt. Medan andra kunde behöva upp till en vecka på sig. När väl akterna kom till vårt bord ögnade vi igenom domen och förundersökningsprotokollet och fotade av samtliga kostnadsräkningar som fanns i akten. Att vi valde samtliga kostnadsräkningar ledde till att vi fick räkningar från fler advokater än de ursprungliga 38. Något vi anser som nödvändigt för att kunna få fram snittsiffror om hela mål och ett visst mått av slump i urvalet av advokater.

Efter tre veckor, där huvuddelen av arbetet gick ut på att sitta i tingsrätten och vänta på akter, fota akter och försöka jaga rätt på akter som försvunnit, hade vi ett stort bortfall med överklagade akter på hovrätten. Att få ut akterna från hovrätten var inte lika lätt som på tingsrätten. Akterna hade fått nya målnummer och mer arbete krävdes från tjänstemännen för att lokalisera dem. Vi gav till slut en lista på akterna vi saknade och fick en dryg vecka senare kopior på kostnadsräkningarna i dem. En

metod som var mindre arbetskrävande då andra gjorde jobbet åt oss, men den blev dyr, totalt cirka 1000 kronor fick vi lägga på arbets- och kopieringskostnader.

Om vi hade gjort samma sak igen och haft en budget hade vi begärt ut samtliga kostnadsräkningar från alla mål vi var intresserade av och låtit tingsrätten göra grovjobbet åt oss. Men fattiga studenter som vi är så hade vi egentligen inget val annat än att göra jobbet själva.

Efter att ha gått igenom samtliga akter såg vi att det fortfarande saknades ett stort antal akter. Dessa begärde vi ut en gång till och fick till slut de kopierade kostnadsräkningarna från de flesta mål. Men det saknas fortfarande 16 akter som "är någonstans mellan avdelningarna eller hovrätten och tingsrätten" enligt tjänstemän på både tingsrätten och hovrätten. Ett bortfall som vi anser är så pass litet att det är av ringa betydelse. Samt ett bortfall som vi har svårt att göra något åt.

Efter att cirka 60 kostnadsräkningar var insamlade påbörjade vi kodningen och analysen av dessa. Ett exceldokument påbörjades och vi förde in ett antal värden vi skulle fylla i. Till exempel namn, firma, arvodetid, spilltid och promenadtid. Efter att dessa var granskade gick vi igenom vad vi kommit fram till. Vid detta skede så insåg vi att det saknades en del i analysen av fakturorna och att vi nog borde göra om allt. Sagt och gjort så började vi om med analysen för att få en så korrekt analys som möjligt. Det slutliga kodschemat fick 23 olika parametrar att fylla i. Se metoddelen för utförligare beskrivning. Under arbetet med kodningen så stötte vi på problem. Bland annat så fick vi dubletter skickade till oss så att en hel dags arbete gick åt till att koda redan kodade kostnadsräkningar. Klantigt av både Hovrätten och oss själva. Men ett dubbelarbete som trots allt gav oss en del. Vi fick se att både Lars och P-A:s kodningar överensstämde. Vilket gav oss mer självförtroende kring vår undersökning.

Efter en diskussion, där vi kom fram till att de uppgivna restiderna verkade godtyckliga och att vi borde kunna bevisa att det faktureras i överkant, kom vi på att vi kan använda oss av Google Maps vägbeskrivningstjänst för att få en uppfattning om hur lång tid det faktiskt tar att transportera sig mellan kontor och rätten, polisen eller häktet. Metoden att använda Google Maps är inte helt vattentät. Vi testade några resor och jämförde med tiden som Google Maps uppgav att det skulle ta och skillnaden var mycket liten, i de allra flesta fall gick det snabbare att ta sig fram än vad Google Maps angav. Därför anser vi att metoden är tillräcklig för att ge oss en uppfattning om den faktiska tidsåtgången det bör ta att ta sig från punkt a till b.

För att ytterligare fastställa transporttider gick vi promenader mellan kontor och tingsrätt. Vi valde de fyra advokater som uppvisade störst differens mellan Google Maps vägbeskrivningstjänst och uppgiven tidsspillan men som även specificerat tidsåtgången för dem själva tydligt. Promenaderna kartlade vi och tog tiden på med hjälp av Runkeeper. Runkeeper är en träningsapp som använder i mobiltelefonens GPS för att mäta hastighet, tidsåtgång, höjdskillnader och färdväg. Parallellt med den regelrätta insamlingen la vi tid på att vara extra uppmärksamma på det som skrevs i medier i ämnet och läsa lagtexterna som reglerar kostnadsräkningar.

Intervjudelarna

I startfasen av arbetet genomförde vi många faktaintervjuer. Samtal med personer som har erfarenhet av rättssystemet för att ge oss en lätt uppfattning om hur läget och inställningarna bland de inblandade ser ut. Personerna vi pratade med var bland annat advokater, journalister, notarier, rådmän och advokatsekreterare. Dessa samtal gav oss en bred bild av läget och vi kunde testa våra teorier och se reaktionerna på dem. Reaktionerna var blandade. Vissa hävdade att det inte skulle

kunna fuskas, andra påpekade att de hade haft liknande misstankar som oss. Tanken med dessa var även att de skulle ge oss konkreta tips på hur vi skulle gå till väga och kanske även tips om enskilda advokater att granska. Så blev det inte.

Thomas Wilton, 30 års erfarenhet som advokat, var lite av ett bollplank när vi stötte på små frågetecken under arbetets startfas. Hans förflutna som advokat och faktumet att han nu har lagt yrket på hyllan gav oss en bra person som inte räds sina ord. Trodde vi. Det visade sig att han var ovärderlig när det kommer till att reda ut språkliga missförstånd och få en bild från advokaternas sida. Men han var lite skeptisk till att advokater överhuvudtaget skulle kunna fuska "då de har så mycket att förlora." Något som tidigare enskilda fall motbevisar, enligt oss.

Domstolsverket och JK var förutom tingsrätten de myndigheter vi hade mest kontakt med. Domstolsverket i egenskap av dels materialinsamling men det blev även faktaintervjuer med dem. JK har som uppgift att granska kostnadsräkningar och samtalen med dem var tänkt att hjälpa oss att utforma vår granskning genom att få reda på hur de gör. Lite hjälp fick vi, men det var marginellt. De granskar mål för mål och vi ville som sagt få en bredare granskning. Därför kunde vi inte applicera deras metoder på vårt arbete.

Vi påbörjade en åklagarenkät som vi hade i åtanke skulle visa på åklagarnas inställning till systemet kring kostnadsräkningar. Utformningen av enkäten var en rätt lång diskussion där ordens betydelser och värden vreds och vändes på. Efter att vi var nöjda gick vi förbi vår handledare, Torsten Malmström, för att få lite synpunkter. Efter en genomförd enkät så fann vi att vi kanske saknade en fråga och behövde ytterligare input utifrån. Vi gick ner till Jan Stridh och gick igenom enkäten och fick tummen upp och en extra fråga.

Åklagarenkät:

1. Är offentliga försvarares (OF) och målsägandebiträdens (MB) ersättning skälig?

1. För hög 2. hög 3. skälig 4. Låg 5. för låg 6. ingen uppfattning

2. Uppfattar du att OF och MB generellt sett lägger rimligt med tid på målen?

1. För mycket 2. Mycket 3. Lagom 4. Lite 5. för lite 6. ingen uppfattning

3. Anser du att kontrollsystemet för OF och MB:s kostnadsräkningar är tillräckligt?

1. För strikt 2. Strikt 3. bra 4. Löst 5. för löst 6. ingen uppfattning

4. Uppfattar du att OF och MB slarvar med kostnadsräkningar?

1. Ofta 2. Ibland 3. Sällan 4. nästan aldrig 5. aldrig 6. ingen uppfattning

5. Anser du att MB och OFs kostnadsräkningar är i överkant?

1. Ofta 2. ibland 3. sällan 4. nästan aldrig 5. aldrig 6. ingen uppfattning

6. Anser du generellt att åtgärderna OF och MB gör är nödvändiga?

1. mycket nödvändiga 2. ganska nödvändiga 3. lagom nödvändiga 4. inte så nödvändiga 5. inte alls nödvändiga 6. Ingen uppfattning

Vi hade problem med att få kontakt med tillräckligt många åklagare så vi valde att slopa enkäten. Det gick helt enkelt för mycket tid på att sitta i telefon. Åklagarröster får komma fram i intervjuer istället. Vi fick ett tips om juriststudenten "Alex" av Hanna Sandgren. Alex hade berättat för Hanna om hans praktikupplevelser. Alex ville på grund av att hen själv ska ut i arbetslivet som jurist inom en snar

framtid inte ställa upp med namn. Något som gjorde att vi inte kunde namnge juristen hen berättar om utan att göra en granskning specifikt på honom också. Vi funderade på det men kom fram till att om vi skulle gjort det hade det varit stor risk att vi skulle riskera Alex källskydd. Vi ansåg dock att Alex berättelse kunde agera stödbevisning till vår granskning och påvisa att det existerar tvivelaktiga jurister i Göteborg.

Parallellt med kodningen försökte vi komma på intervjupersoner. En regelrätt ansvarsintervjuperson var dock svårt att komma fram till förrän hela kodningen var färdig så att vi kan dra slutsatser och se vilka som verkar specificera sämst eller gå långsammast. Detta är en anledning till att ansvarsintervjuerna genomfördes så sent in i arbetet. En annan anledning är sjukdomar, först en vecka för P-A sen en för Lars. Det sinkade arbetet i slutfasen något kopiöst. I mitten på december började vi på allvar kontakta advokater för att "utkräva" ansvar. Men december verkar som en månad då advokater är extra svårkontaktade. De första samtalen med advokater kom först i mellandagarna. I efterhand inser vi att trots att all kodning inte var färdig hade vi kunnat göra ansvarsintervjuer i ett mycket tidigare skede. Men under kodningen var vi så osäkra på vad den skulle mynna ut i att vi inte riktigt litade på de tidiga indikationerna. Restidsansvarsintervjuerna borde vi dock ha insett att vi kunde göra direkt efter att vi läst de berörda advokaternas kostnadsräkningar. Anledningen till att vi inte gjorde så var att vi ville intervjua de som var värst. Något som gör att vi enbart har Alfhild med i texten. De andra som toppar listan var antingen bortresta eller helt enkelt okontaktbara. I varje fall inget svar på mejl eller telefon.

Alfhild Mark-Andersch försökte vi få till en träff med men "det där är inte intressant för mig så jag vill inte ställa upp" fick vi till svar och blev tvingade att konfrontera henne direkt i telefonen. Något som gjorde att hon uttalade sig och fick säga sin syn på saken, men det hade såklart varit önskvärt att möta henne öga mot öga.

Ansvarsintervjuerna med Henrik Winman fick även de bli i telefon. Vi borde ha tryckt hårdare på att mötas. Men som förklarar tidigare så var tidsbristen mot slutet så pressande att vi godtog telefonintervjuer.

Skrivandet

Utkast till artiklar påbörjades någon gång i mitten av december. Det var inte seriöst skrivande utan mer ett sätt att hitta vinklarna genom att testa oss fram. Det ordentliga skrivandet av artiklarna och metodrapporten påbörjades egentligen först i mellandagarna. Vi ansåg att själva skrivandet inte skulle ta så lång tid när alla bitar var på plats. Men som ni kan läsa ut både ovanför i arbetets gång och i källorna nedanför så var inte alla bitar helt på plats ens då. Att påbörja ett seriöst skrivande tidigare, trots att vi saknade delar, skulle troligtvis ha hjälpt oss att se att vi faktiskt saknade en del saker och kanske även fått oss in på rätt spår snabbare.

Redigering

På grund av tidsbrist har vi inte redigerat materialet i InDesign. Lite ledsamt då tydligheten av materialet lider av att faktarutorna kommer efter artiklarna.

Metod

Att granska advokaters kostnadsräkningar är tidsödande och svårt. Det beror på att kostnadsräkningarna är en bilaga i Tingsrättens akter. För att få se räkningarna måste man alltså begära ut hela akten. Det gör att en granskning av ett större antal kostnadsräkningar kräver mycket tid. Alternativt kan man be att Tingsrätten kopierar räkningarna åt en, men då kan kostnaderna snabbt rusa iväg eftersom det handlar om många sidor material om man gör en större undersökning som vi gjort. Vi insåg därför snabbt att vi måste göra ett noggrant urval för att kunna dra generella slutsatser utan att undersökningen blir allt för tidskrävande.

Urval

För att begränsa antalet räkningar till ett rimligt antal valde vi att först skaffa en lista på alla advokater och jurister som har meddelat Göteborgs tingsrätt att de kan förordnas. Efter det sökte vi igenom alla namn på listan i allmänhetens dator på tingsrätten för att se hur många gånger de förordnats av tingsrätten de senaste fem åren (det är så långt databasen sträcker bakåt i tid) och antecknade.

Med hjälp av det valde vi sedan att göra ett urval av advokater. Vi valde att granska de mest anlidade advokaterna de senaste fem åren. Vi valde ut de som anlitas 200 gånger eller fler de senaste fem åren på inrådan av vår handledare. Det begränsade antalet advokater till 38 stycken. Ett problem med den här typen av urval är att det inte är självklart att det är de mest anlidade advokaterna i Göteborg just nu. De som precis har börjat arbeta som brottmålsadvokater kommer till exempel inte med eftersom de troligen inte har hunnit anlitas 200 gånger. Samtidigt kan en del av de advokater som finns i urvalet vara inaktiva just nu av olika skäl (till exempel pension eller föräldraledighet). Vi anser dock att de faktorerna inte är tillräckliga för att det ska påverka resultaten på ett avgörande sätt.

Eftersom det fortfarande rör sig om ett allt för stort antal kostnadsräkningar vi hade blivit tvungna att granska endast med urvalet av advokater valde vi även att begränsa urvalet i tid. På inrådan av vår handledare valde vi att endast granska de tingsrättsmål som avslutats i oktober månad 2011. Oktober valdes eftersom det inom rättsväsendet anses vara en "normal" månad. Det finns inga extra helgdagar att ta hänsyn till och de allra flesta som jobbar inom rättsväsendet har kommit tillbaka från semestern i oktober. En begränsning med att välja en månad som anses normal är att en sådan månad egentligen inte är speciellt vanlig. Det är få månader under året som inte har några som helst helgdagar eller andra faktorer som gör att det dagliga arbetet påverkas, så i själva verket är oktober är rätt unik månad på året, vilket kan användas som invändning mot att vi skulle kunna dra generella slutsatser för hela året. Å andra sidan hade samma problem uppstått oavsett vilken månad vi valt eftersom alla är unika på något sätt. Alternativet är att kompensera för det genom att göra ett urval med hjälp av en konstruerad genomsnittsmånad. Det vill säga en månad som inte finns på riktigt, men som är anpassad på ett sätt som gör att den på ett så bra sätt som möjligt representerar en genomsnittlig månad under ett helt år. En sådan månad skulle dock ta väldigt lång tid att konstruera i vår undersökning, så av tidsskäl valde vi att inte göra det.

Med dessa urval lyckades vi begränsa antalet brottmål vi granskar till 100 jämnt. Av de 100 akterna lyckades vi slutligen granska kostnadsräkningar från 83 av dem, vilket innebär ett bortfall på 17 procent. Mycket av bortfallet beror på tingsrättens hantering av akterna. En del akter verkar de inte

ha speciellt bra koll på över huvud taget. En del kanske var under förflyttning mellan tingsrätt och hovrätt på grund av överklagande i målet och några enskilda fall där det helt saknats en eller flera kostnadsräkningar (de verkade helt enkelt ha tappats bort). Trots bortfallet anser vi att ändå att vår analys uppnått en så kallad teoretisk mättnad. Det vill säga att även om vi lyckats analysera hela urvalet, hade det ändå inte påverkat resultatet nämnvärt. Det tror vi eftersom vi märkte relativt tidigt in i kodningen av kostnadsräkningarna att samma mönster ständigt upprepade sig.

För att kompensera för den ovannämnda risken att vi av en slump råkar ta ut räkningar från inaktiva eller inte ta ut räkningar från de mest anlitade advokaterna som inte uppnått vår gräns på 200 förordningar de senaste fem åren, valde vi att plocka ut samtliga kostnadsräkningar som finns i akterna och inte bara från de advokater som hamnade i första urvalet. På så sätt får vi även ett litet slumpmässigt urval av kostnadsräkningar. Som gör att vi också kan räkna genomsnitt per mål.

Sammanlagt innebär urvalet att vi granskat och kodat totalt 158 kostnadsräkningar. Vi kan inte säga någonting mer om bortfall av kostnadsräkningar eftersom vi helt enkelt inte vet hur många räkningar de 17 procent av det tidigare bortfallet faktiskt innehåller.

Operationalisering

Vår huvudsakliga tes är att det sker ett systematiskt fuskande med tider när advokaterna skriver sina kostnadsräkningar. Det låter enkelt, men att faktiskt testa det i praktiken är betydligt svårare än så. Advokaternas arbete utförs på ett sånt sätt att det inte är enkelt att kontrollera att de faktiskt lägger ner den tiden de uppger på enskilda åtgärder. I teorin går det att testa genom en grotesk övervakning där man klockar samtliga advokater med stoppur under deras arbete, vilket givetvis är omöjligt både ur ett praktiskt perspektiv och etiskt.

Det finns dock en post i kostnadsräkningen som är relativt enkel att kontrollera i efterhand, nämligen hur mycket restid advokaten har angett i räkningen. Vi valde därför tidigt att smala ner vår analys av kostnadsräkningarna till just restiden. Det gör vi på bekostnad av att vi inte längre, med grund i analysen, kan uttala oss om eventuellt fuskande advokater mer än att de i så fall fuskar med restiden. Vi kan alltså inte dra slutsatsen att advokaterna har fuskat med tidsangivelser för åtgärder som inte är resa.

Under våra provkodningar upptäckte vi att de enskilda advokaterna skriver och specificerar sina kostnadsräkningar på väldigt olika sätt. Vi vet även att det ställs krav i lagen på vad som bör framgå i en kostnadsräkning. På grund av det har vi även valt att upprätta ett speciellt kodschema för att kunna göra det praktiskt att analysera.

Kodschemat bygger på kategorier av vanligt förekommande sätt att specificera kostnadsräkningarna. Efter våra första provkodningar upptäckte vi att det finns en slags systematik i hur de olika specifikationerna ser ut. Vi urskiljde fem olika sätt att specificera.

Utifrån det har vi konstruerat en femgradig skala där varje kostnadsräkning kan placeras in på någon av dessa. Principen är att ju högre gradering, desto mer detaljerad är kostnadsräkningen. I vissa fall har kostnadsräkningar hamnat någonstans emellan de olika definitionerna. Det finns med andra ord visst utrymme för godtycklig bedömning från vår sida, men i gränsfallen har vi satt specifikationsgrad utifrån den vars definition bäst motsvarar kostnadsräkningen.

Kodschema specifiktionsgrad

- 1 - Inga uppgifter förutom det totala ersättningsanspråket anges i kostnadsräkningen.
- 2 - Samtliga av de uppgivna arbetsinsatserna redovisas endast med en sammanlagd tidsangivelse.
- 3 - Arbetsinsatserna redovisas i mindre grupper där varje enskild grupp redovisas med tid.
- 4 - I huvudsak redovisas enskilda arbetsinsatser med tid, men ett fåtal redovisas i grupp.
- 5 - Samtliga arbetsinsatser redovisas enskilt med enskilda och unika tidsangivelser.

Kalkylark

1. Nummer – Ett unikt nummer vi ger samtliga kostnadsräkningar.
2. Målnummer – Numret som identifierar vilket mål kostnadsräkningen kommer från.
3. Bolag – Vilken advokatfirma.
4. Jurist – Vilken jurist som skrivit kostnadsräkningen.
5. Tidsspillan uppgiven – Antal minuter som fakturerats som tidsspillan (1070 kr/h)
6. Tidsspillan specificerad – Antal minuter av ovanstående post som är specificerad.
7. Gångtid – Antal minuter gångtid som specificerats
8. Bilresa – Antal minuter bilresa som specificerats
9. Ej specificerbart färdstätt – Antal minuter som specificerats som resa men färdstätt saknas.
10. Res- och väntetid – Antal minuter. När juristen specificerat resan med någon förklaring om att det även gäller väntetid.
11. Endast väntetid – Antal minuter som juristen uppgivit som ren väntetid.
12. Fakturerad arvodestid – Antal minuter som fakturerats som arvodestid (1166 kr/h)
13. Specificerad arvodestid – Antal minuter av ovanstående post som specificeras.
14. Specifikationsgrad – En siffra som anger hur väl specificerad fakturan i sin helhet är (enligt oss). (1– Inga uppgifter förutom summa. 2 – Samtliga av de uppgivna arbetsinsatserna är redovisade med endast en totalsumma. 3 – Arbetsinsatserna redovisas med tid i mindre grupper. 4 – I huvudsak redovisas enskilda arbetsinsatser med tid, men ett fåtal redovisas i grupp. 5 – Samtliga arbetsinsatser redovisas enskilt med unika tidsangivelser.)
15. Gmaps gångtid – Antal minuter som det enligt Google Maps vägbeskrivningstjänst tar att promenera sträckorna som specificerats i fakturan.
16. Gmaps restid – Som ovan fast antingen bilkörning eller kollektivtrafik.
17. Gångtidsdiff – Differensen mellan posten Gångtid och Gmaps gångtid.
18. Restidsdiff – Differensen mellan posten Bilresa och Gmaps restid.

19. Res- och väntetidsdiff – Differensen mellan posterna Gmaps restid plus Gmaps gångtid och Res- och väntetid.
20. Ej specificerat färsättdiff. – Differensen mellan posterna Gmaps restid plus Gmaps gångtid och Ej specificerat färsätt.
21. Totaldiff – Summan av all differens.
22. Potentiell väntetid – Differensen mellan uppgiven spilltid och Gmaps olika vägbeskrivningstider.
23. Notering – Noteringar kring den aktuella fakturan

Restidsberäkning

Beräkningen av restider är gjorda på två sätt. Dels genom att använda oss av Google Maps vägbeskrivningstjänst och dels genom att använda oss av mobilapplikationen Runkeeper.

Google Maps vägbeskrivningstjänst användes för att få en uppfattning om hur lång tid det kan ta att transportera sig mellan kontor och rätten, polisen eller häktet. Tjänsten är uppdelad mellan tre färsätt; promenad, bil och kollektivt. Genom att fylla i startadress och slutadress får man en tidsangivelse på hur lång tid resan tar enligt tjänsten och antal meter resan är med önskat resätt. Vi mätte restider på de fakturor som uppgivit resor så pass tydligt att det gick att skilja dem åt. När färsättet inte var specificerat valde vi tidsangivelsen av den resa som verkade rimligast men alltid den tid som var längst. Alltså, en resväg på en mil anser vi inte är rimligt att man promenerar men om det inte uttryckligen stod att det var en taxiresa eller en resa med egen bil valde vi kollektivtrafik då det färsättet tog längst tid. Det för att ge de granskade så stort utrymme som möjligt.

Metoden att använda Google Maps är inte vetenskapligt testad. Och vi har ingen insyn i hur de utformat tjänsten. Därför är vi försiktiga med att dra konkreta slutsatser med hjälp av den metoden. Vi genomförde några testresor och jämförde med tiden som Google Maps uppgav att det skulle ta och skillnaden var mycket liten, i de allra flesta fall gick det snabbare att ta sig fram än vad Google Maps angav. Ett annat problem med metoden är att den inte tar hänsyn till trafiksituationen. Men i de flesta fall är det promenadtider och vi anser att promenader tar ungefär lika lång tid hur trafiksituationen än ser ut. Vi anser, trots bristerna, att metoden är tillräcklig för att ge oss en uppfattning om den faktiska tidsåtgången det bör ta att ta sig från punkt a till b.

Runkeepermetoden känns säkrare. Det är en mobilapplikation som använder sig av telefonens GPS för att mäta tid, hastighet, höjdskillnader och avstånd. Nackdelen med mobilens GPS är att den inte har samma precision som en regelrätt GPS. Men det allra viktigaste i den undersökningen är tiden, inte resvägens avstånd. Vi valde de fyra advokater som uppvisade störst differens mellan Google Maps vägbeskrivningstjänst och uppgiven tidsspillan men som även specificerat tidsåtgången för dem själva tydligt.

Snittuträkningar och totalkostnader

Utifrån kalkylarkets olika siffror har vi räknat ut snitt. För spilltiden tog vi den totala mängden spilltid som fakturerats och delade med antal unika förhandlingar. Uträkningen ger oss ett snitt på hur mycket spilltid som faktureras per mål i Göteborgs tingsrätt. Genom vårt urval har vi en representativ mix med stor variation av typ av brottmål som behandlas, längd på förhandling och varierande grad av ersättning. Alltså en bantad version av hur fördelningen av mål i tingsrätten ser ut under ett år. För att få omvandlat det till monetära värden multiplicerade vi helt enkelt med timtaxan för spilltid och antal brottmål i tingsrätten där offentliga försvarare och målsägarbiträden är delaktiga.

Källor

Skriftliga källor

- 162 kostnadsräkningar inhämtade från Göteborgs tingsrätt och hovrätt.
- Rättshjälpsförordning (1997:404)
- Domstolsstatistik, åren 2002-2010, utgiven av Domstolsverket. – PDF
- Försvararlista från Göteborgs tingsrätt, – PDF
- Rättshjälp och taxor – 2012. (utgavs 15 december 2011)
http://www.domstol.se/Publikationer/Rattshjalp_och_taxor/rattshjalp_och_taxor_2012.pdf
- Rättshjälpslag (1996:1619)
- Beslut från högsta domstolen med målnummer: Ö 579-08
- <http://www.hogstadamstolen.se/Domstolar/hogstadamstolen/Avgoranden/2010/2010-01-27%200%20579-08%20Beslut.pdf>
- Rättsäkerheten i kläm i ojämn tvekamp. Debattartikel av Mårten Schultz. Publicerad 30/11-11 <http://www.dn.se/nyheter/marten-schultz-rattssakerheten-i-klam-i-ojamn-tvekamp>

Muntliga källor

Icke citerade

Pierre Nordh, 0706-45 63 00, 2011-10-17
Magnus Westerström, 010-574 99 13, 2011-10-25
Elin Thyr, +45 27 44 52 23, 2011-10-26
Linda Molin, 08 405 1000, 2011-10-26
Anneli Ranfors, 0317011242, 2011-11-03, 2011-11-08
Tom Knutson, 070-555 12 05, 2011-11-14
Maria Billing, 084590300, 2011-12-?
Göran Nilsson, 08-561 650 00, 2011-12-?
Markus på Domstolsverket, 0706-45 63 00, 2011-10-17
Thomas Wilton, +44 7510313503, 2011-11-17, 2011-11-24
Anna-Karin Larsson, 08 405 1000, 2011-12-19

Lars Palm, 010-56 27038
Ulrika Åberg, 010-56 27051

Citerade

Lars-Göran Bratt, 010-56 27017, 2012-12-30
Alex, källskyddad, för nummer och namn kontakta P-A, 2011-11-18
Allan Andersson, 031-88 28 25, 2012-01-02
Lennart von Campenhausen, 031-24 74 86, 2011-12-28
Henrik Vinman, 031-70 11 437, 2012-01-02
Lena Egelin, 08 561 662 84, 2012-01-04
Alfhild Mark-Andersch, 070-5 , 2012-01-03
Håkan Killius, 031-446 860, 2012-01-03
Ralph Ekman, 031-13 29 90, 2012-01-05

Arbetsfördelning

Merparten av arbetet har genomförts i ett tätt sammansvetsat lag. För intervjuerna och faktasamtalen är det egentligen bara några få som har delats upp. Men de flesta samtal genomförde vi i radiostudion så en person kunde lyssna på intervjun och lämna små synpunkter och idéer till följdfrågor under intervjuns gång. Något som, enligt oss, gav oss bättre intervjuer och samtal.

Huvudartikeln hade Lars ansvaret för och skrev det mesta. Men merparten av pratminusen i texten kom från transkriberingar av P-A.

De två sidoartiklarna skrev P-A. Men samtliga artiklars vinklar och disposition arbetade vi fram genom diskussioner.

Metodrapporten är gemensamt skriven.

Bildrättigheter

Bilden på försättsbladet är en pressbild tagen av Patrik Svedberg. "Bilderna är fria för publicering i redaktionella sammanhang". <http://www.goteborgstingsratt.domstol.se/Om-Sveriges-Domstolar/Pressrum/Bilder/En-modernare-rattegang/05-01-12>

Målgrupp

Nyheter vi presenterar tror vi passar i GP, Göteborgs Fria, ETC Göteborg, Ny Tid, Fokus och Faktum. Huvudartikeln skulle dock behöva kortas ner alternativt delas upp i två eller tre delar för att passa alla nämnda tidningar förutom Fokus. Något som är relativt enkelt att göra. Anledningen till att vi har valt att göra en huvudartikel som är såpass lång är att vi helt enkelt anser att det blir intressantare läsning och ger en bättre helhetsbild än flera små artiklar.

Men vi tror att vinkeln och nyheterna som presenteras i huvudartikeln skulle kunna komprimeras till cirka 6 000 tecken och då vara publicerbart i samtliga nämnda tidningar.

Vi har försökt få artiklarna att vara tillräckligt självständiga så att alla håller var för sig. De två sidoartiklarna förlorar dock lite av sin tyngd om de inte sätts i sammanhang med huvudartikeln. Så för att få bästa möjliga nyhetsförmedling tycker vi att det allt ska presenteras på ett eller två uppslag.